

Г. Б. Погріщук,

д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки ТНЕУ, м. Вінниця
ORCID ID: 0000-0001-6410-0594

Р. Є. Волощук,

к. е. н., старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки ТНЕУ, м. Вінниця
ORCID ID: 0000-0001-7355-2234

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.7.16

ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ І ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ

H. Pohrishchuk,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance,
Vinnitsia educational and scientific institute of economics TNEU*

R. Voloshchuk,

*PhD in Economics, Senior Lecturer of the Department of Finance, Banking and Insurance,
Vinnitsia educational and scientific institute of economics TNEU*

OWN CAPITAL OF THE ENTERPRISE: ESSENCE AND FEATURES OF FORMATION IN UKRAINE

У результаті вивчення суперечливих поглядів науковців при інтерпретації терміну "власний капітал підприємства", викликаних розвитком бухгалтерського обліку та економічної теорії, сформовано авторське визначення власного капіталу підприємства, що має новий, на відміну від існуючих, комплексний характер. Ідентифіковано та проаналізовано сутнісні характеристики власного капіталу підприємства. На основі дослідження поглядів вчених на функції власного капіталу підприємств, було визначено його первинні (базові) та вторинні (похідні) функції. Розглянуто джерела формування та складові власного капіталу суб'єктів господарювання в Україні. Узагальнено й охарактеризовано переваги та недоліки формування власного капіталу підприємств. Ідентифіковано принципи формування власного капіталу суб'єктів господарювання. Проведено аналіз стану та визначено специфіку формування власного капіталу підприємств в Україні.

The article discusses the main approaches to the definition of the concept of "enterprise equity"? accounting and economic. In the framework of the economic approach, directions for interpreting the definition of the essence "enterprise equity" have been identified, in particular, cost (equity is value, brings added value), resource (equity is a specific form of financial resources), financial (equity is a source of financing business), speech (equity is a combination of economic benefits). As a result of studying the contradictory views of scientists in the interpretation of the term "equity", caused by the development of accounting and economic theory, formed the author's definition of equity as a self-increasing value embodied in the set of invested and accumulated financial resources owned and used by the company. as a source of financing economic activity, which has a new, in contrast to existing, integrated nature. The essential characteristics of the enterprise's equity are identified. Based on the study of the views of scientists on the functions of equity of enterprises, the primary (basic) functions (formative, distributive, managerial and protective) and secondary (derivative) functions (guarantee, indicative and representative) are determined. Internal and external sources of formation and components of equity of business entities in Ukraine are considered. The advantages and disadvantages of enterprise equity formation are summarized. The principles of formation of own capital of business entities are identified. The peculiarities of the formation of equity of enterprises in Ukraine, due to organizational and legal forms of activity and forms of ownership of economic entities, are considered. The analysis of a condition is carried out and specificity of formation of own capital of

the enterprises in Ukraine is defined. It has been established that domestic economic entities use their own capital inefficiently and cannot find the optimal capital structure. It is substantiated that in the conditions of unstable economy, for preservation of stability of development of activity, the enterprises need to pay more attention to effective formation of own capital.

Ключові слова: власний капітал підприємства, чисті активи підприємства, власні фінансові ресурси підприємства, інвестований капітал підприємства, накопичений капітал підприємства.

Key words: equity of the enterprise, net assets of the enterprise, own financial resources of the enterprise, invested capital of the enterprise, accumulated capital of the enterprise.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних ринкових умовах значна увага представників фінансової науки приділяється підвищенню конкурентоспроможності підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Причому ефективність функціонування кожного суб'єкта господарювання багато в чому обумовлена наявністю власного капіталу, раціональністю його структури, забезпеченістю необхідними складовими для проведення відповідних виробничих, фінансових та інвестиційних операцій. Тому наразі формування власного капіталу набуває особливої актуальності не тільки в частині створення підприємств, а й для забезпечення їхнього подальшого розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні та практичні аспекти формування власного капіталу підприємств розглядаються у роботах вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема: С. Баймуханової, Л. Безкоровайної, Ф. Бутиця, О. Вівчар, О. Володько, Л. Галайди, Т. Гонтар, А. Горбатенко, Т. Городньої, Л. Дивини, Я. Іщенко, Т. Корольок, С. Костянян, А. Лепської, В. Максимової, С. Ногіної, О. Овчар, І. Олександренко, М. Рубахи, В. Рудики, К. Рижкової, В. Саварина, Т. Самойлова, А. Султанової, В. Сопко, Г. Сукрушевої, М. Шатило, С. Шумікіна, Н. Шури та інших. У ході систематизації проведених досліджень було виявлено, що низка питань щодо формування власного капіталу не отримали достатнього вивчення

Таблиця 1. Підходи до трактування змісту поняття "власний капітал підприємства"*

Джерело	Характеристика поняття
Бухгалтерський підхід	
НПСБО 1	Власний капітал – різниця між активами і зобов'язаннями підприємства [1]
Концептуальна основа фінансової звітності	Власний капітал – це залишкова частка в активах суб'єкта господарювання після вирахування всіх його зобов'язань [2]
Закон України «Про акціонерні товариства»	Власний капітал – різниця між сукупною вартістю активів товариства та вартістю його зобов'язань перед іншими особами [3]
Економічний підхід	
І. Вартісний напрям	
Горбатенко А. А.	Власний капітал – загальна величина коштів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, вкладених в активи (майно) підприємства [4, с. 195]
Дивина Л. Е.	Власний капітал підприємства – фінансові кошти окремого господарюючого суб'єкта, що належать йому на правах власності і використовуються для формування певної частини його активів [5, с. 3]
Шура Н.О., Шатило М. В.	Власний капітал – загальна вартість засобів підприємства, інвестованих його власниками з метою отримання доходу на такі інвестиції, які належать йому на правах власності і поряд із позиковим капіталом використовуються ним для формування активів [6, с. 52]
ІІ. Ресурсний напрям	
Бутинець Ф. Ф.	Власний капітал – частина фінансових ресурсів, грошові кошти, вкладені в підприємницьку діяльність із метою отримання прибутку [7, с. 317]
Вівчар О. Й., Саварин В. М.	Власний капітал підприємства – фінансові ресурси, які вкладає підприємство для організації та фінансування господарської діяльності [8, с. 147]
Самойлова Т. А.	Власний капітал – фінансові ресурси, що вкладає та додатково нагромаджує підприємство для організації та фінансування господарської діяльності [9, с. 170]
ІІІ. Фінансовий напрям	
Безкоровайна Л. В.	Власний капітал – власні джерела підприємства, внесені його засновниками, або суми реінвестованого чистого прибутку, які використовуються для формування активів підприємства у грошовій або матеріальній формі [10, с. 950]
Максимова В. Ф.	Власний капітал – це власні джерела фінансування підприємства, що вкладені його засновниками без визначеного строку їх повернення, накопичені суми реінвестованого прибутку протягом строку функціонування підприємства та інші власні джерела [11, с. 124]
Сопко В. В.	Власний капітал – власні джерела підприємства, які без визначення строку проведення внесені засновниками або залишені ними на підприємстві з уже оподаткованого прибутку [12, с. 85]
ІV. Речовий напрям	
Городня Т. А.	Власний капітал – нагромадження шляхом збереження запасу економічних благ у формі грошових коштів та реальних капітальних товарів, що залучається його власниками в економічний процес як інвестиційний ресурс і чинник виробництва з метою отримання доходу, функціонування яких в економічній системі базується на ринкових принципах і пов'язане з чинниками часу, ризику і ліквідності [13, с. 250]
Іщенко Я. П., Галайда Л. В.	Власний капітал – сукупність економічних благ у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, які залучаються до економічного процесу діяльності суб'єкта господарювання без визначення терміну повернення їх власникам, і здатні генерувати доходи [14, с. 146]
Корольок Т. М.	Власний капітал – сукупність економічних благ у грошовій, матеріальній та нематеріальній формах, які залучені до обороту без встановленого терміну повернення і здатні генерувати прибуток [15, с. 6]

Джерело: складено авторами самостійно.

Таблиця 2. Наукові підходи до виокремлення функцій власного капіталу підприємства

Автор (и)	Функції
Баймуханова С. Б.	Функція управління, функція участі в прибутках, функція обмеження відповідальності, функція забезпечення безперервної діяльності, функція гарантування [18, с. 175-176]
Вівчар О. Й. Саварин В. М.	Функція самостійності і влади, функція відповідальності і захисту прав кредиторів, функція довготермінового кредитування, функція фінансування ризику, функція кредитоспроможності, функція компенсації понесених збитків, функція розподілу доходів і активів [9, с. 148]
Олександренко І. В.	Функція створення, функція формування, функція забезпечення ефективності, функція стабілізації, функція розподілу, захисна функція [19, с. 214]
Ногіна С., Шумікін С., Костянін С.	Функція заснування та введення в дію підприємства, функція відповідальності та гарантії, захисна функція, функція фінансування та забезпечення ліквідності [20, с. 348-349]
Рижкова К. О.	Реєстраційна функція, емісійна функція, захисна функція, функція фінансування, ціноутворювальна функція, оцінювальна функція, функція індикатора інноваційно-інвестиційної привабливості, іміджева функція [17, с. 56-57]
Рубаха М. В., Овчар О. А.	Функція заснування та введення в дію підприємства, функція довгострокового фінансування діяльності, функція відповідальності, функція компенсації понесених збитків (захисна функція), функція забезпечення перспективної кредитоспроможності, функція фінансування ризику, функція управління та контролю, функція розподілу доходів і активів, репрезентативна функція, функція поточного управління підприємством, нормативна функція, статистична функція, комунікативна функція, трансформаційна функція [21, с. 142]
Салтанова А. Г.	Реєстраційна функція, оперативна функція, розподільна функція, захисна функція [22, с. 27]
Рудика В. І., Сукрушева Г. О., Гонтар Т. Ю.	Функція заснування, функція відповідальності, захисна функція, функція розподілу майна, функція фінансування та забезпечення ліквідності, функція управління та контролю [23, с. 438]

Джерело: складено авторами самостійно.

та розвитку, а застосування сучасних наукових розробок країн з розвинутою ринковою економікою не повною мірою відповідає рівню розвитку економічних відносин в Україні.

Таблиця 3. Функції та роль власного капіталу підприємства

Назва функції власного капіталу	Зміст функції власного капіталу	Роль власного капіталу
Первинні (базові) функції		
Формувальна	Мобілізація фінансових ресурсів і створення матеріальних умов для заснування й функціонування підприємства	Акумуляція фінансових ресурсів для створення фінансової бази підприємства
Розподільна	Забезпечення участі власників у розподілі чистого прибутку та активів при ліквідації підприємства	Встановлення пропорцій розподілу чистого прибутку та активів між власниками підприємства
Управлінська	Забезпечення участі власників підприємства у прийнятті управлінських рішень	Визначення можливості власників приймати участь в управлінні підприємством
Захисна	Підтримання належної фінансової стійкості та платоспроможності підприємства	Уникнення фінансових ризиків, пов'язаних з формуванням і використанням капіталу підприємства
Вторинні (похідні) функції		
Гарантувальна	Підтвердження платоспроможності та фінансової стійкості для кредиторів та інвесторів	Гарантування інтересів кредиторів та інвесторів
Індикативна	Відображення ринкової вартості підприємства, його надійності та адекватності ринковій кон'юктурі	Формування ринкової вартості підприємства
Репрезентативна	Формування позитивного іміджу підприємства для кредиторів та інвесторів	Відображення інвестиційної привабливості підприємства

Джерело: складено авторами самостійно.

МЕТА СТАТТІ

Мета дослідження полягає у визначенні економічного змісту власного капіталу підприємства, обґрунтуванні його функцій і характерних ознак, розгляді переваг і недоліків функціонування, а також висвітленні методичних підходів до його формування в сучасних умовах господарювання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для створення та подальшого функціонування підприємств, забезпечення формування активів і умов для економічного розвитку, гарантування інтересів власників і кредиторів необхідний власний капітал. Попри те, що власний капітал є важливою складовою капіталу підприємств та індикатором їхньої фінансової стійкості, він являється одним із найбільш неоднозначно трактованих понять. Так, наразі сформовано два концептуальних підходи до розуміння сутності дефініції "власний капітал" — бухгалтерський та економічний (рис. 1). За бухгалтерського підходу власний капітал визначається як вартість чистих активів підприємств. За економічного підходу власний капітал однозначно не ідентифікується, адже на різних етапах розвитку економічної думки, це поняття наповнювалось новим змістом і сутнісними характеристиками, що відповідали основній парадигмі економічного розвитку суспільства. Тому в межах економічного підходу розрізняють кілька напрямів трактування поняття "власний капітал" — вартісний (власний капітал є вартістю, що приносить додану вартість), ресурсний (власний капітал є специфічною формою фінансових ресурсів), фінансовий (власний капітал є джерелом фінансування господарської діяльності), речовий (власний капітал є сукупністю економічних благ).

Враховуючи різноманітні підходи та напрями до трактування сутності поняття "власний капітал" пропонуємо його визначати як самозростаючу вартість, втілену в інвестованих і накопичених фінансових ресурсах, що належать підприємству на правах власності та використовуються як джерело фінансування господарської діяльності. На відміну від існуючих, запропоноване нами визначення терміну "власний капітал", дозволяє забезпечити його необхідну універсальність і науковість у межах економічного підходу до трактування його змісту.

Власний капітал, хоча і являється складовою капіталу підприємства, проте має специфічні характеристики, серед яких можна виокремити [16, с. 291; 17, с. 55—56]:

- є основним фактором виробництва, оскільки об'єднує всі фактори в єдиний господарський комплекс;

- характеризує фінансові ресурси підприємства, що приносять дохід, виступаючи ізольовано від виробничого фактора у формі інвестованого капіталу;

- є головним джерелом формування доходу його власників як у поточному періоді, так і в перспективі;

- відображає залишковий інтерес власників в активах підприємства, що закріплює їхні права на повернення частки, що належить власникам, у разі ліквідації суб'єкта господарювання;

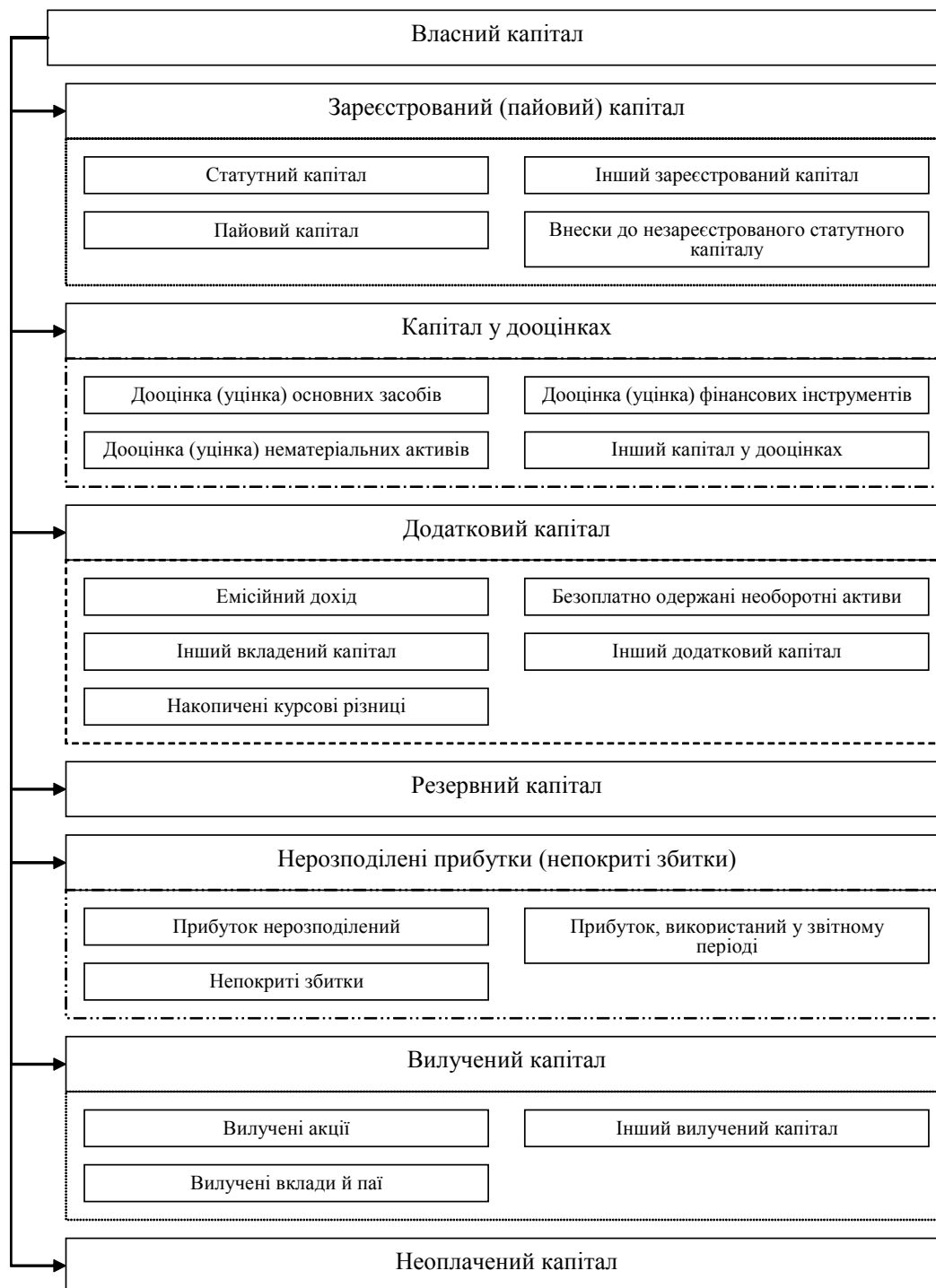

Рис. 1. Структура власного капіталу підприємства

Джерело: складено авторами на основі [24].

— виступає головним індикатором ринкової вартості підприємства, поряд з цим характеризує і потенціал залучення ним позикових фінансових ресурсів, що забезпечують отримання додаткового прибутку;

— використовується на розсуд власників, що закріплює їхнє право власності на володіння, користування і розпорядження власним капіталом на свій розсуд і відповідно до законодавства;

— є найважливішим показником рівня ефективності господарської діяльності підприємства.

Власний капітал призначений, насамперед, для формування необхідного обсягу необоротних активів та певної частки оборотних активів підприємства. Проте власний капітал виконує і інші функції, перелік яких наразі є предметом активних наукових дискусій (табл. 2).

Узагальнивши результати дослідження, нами пропонується в складі функцій власного капіталу підприємства виділяти первинні (базові) та вторинні (похідні) (табл. 3).

З огляду на вищезазначені функції можна стверджувати, що власний капітал відіграє важливу роль у діяльності будь-якого підприємства. Проте діяльність будь-якого суб'єкта господарювання в сучасних умовах базується і на використанні позикового капіталу, однак його розміри повинні бути обмежені і менші за розмір власного капіталу.

Власний капітал підприємства може формуватися як завдяки зовнішнім, так і завдяки внутрішнім джерелам. До складу внутрішніх джерел власного капіталу підприємства відносять:

Таблиця 4. Принципи формування власного капіталу підприємства

Назва	Характеристика
Врахування перспектив розвитку господарської діяльності підприємства	Процес формування власного капіталу підприємства підпорядкований завданням забезпечення його господарської діяльності не тільки на етапі заснування, а й на етапах продовження та розширення господарської діяльності в майбутньому
Обґрунтування потреби в джерелах коштів	Здійснення економічного обґрунтування розмірів власного капіталу підприємства на всіх етапах життєвого циклу підприємства
Забезпечення відповідності обсягу власного капіталу обсягу формованих активів підприємства	Загальна потреба у власному капіталі ґрунтується на потребі в оборотних і необоротних активах
Забезпечення оптимальності структури капіталу з позиції ефективного його функціонування	У разі використання підприємством тільки власного капіталу, його фінансова стійкість досягає максимуму, проте обмежуються темпи економічного розвитку та не використовуються фінансові можливості приросту прибутку на вкладений капітал
Забезпечення мінімізації витрат з формування власного капіталу з різних джерел	Мінімізація здійснюється в процесі управління вартістю власного капіталу, під якою розуміється ціна, яку підприємство платить за його залучення з різних джерел
Урахування ризику в процесі формування власного капіталу	Передбачення можливих ризиків формування власного капіталу підприємства, їх мінімізація і страхування
Забезпечення високоефективного використання капіталу в процесі його господарської діяльності	Максимізація показника рентабельності власного капіталу при прийнятному для підприємства рівні фінансового ризику

Джерело: складено авторами на основі [21, с. 144; 28, с. 238].

1) нерозподілений прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства;

2) кошти, що приєднуються до власного капіталу в результаті переоцінки (дооцінки) основних засобів;

3) амортизаційні відрахування, які суму власного капіталу підприємства не збільшують, а слугують засобом його реінвестування;

4) інші внутрішні джерела (зокрема резервні фонди).

До складу зовнішніх джерел власного капіталу підприємства включають:

1) мобілізацію додаткового пайового капіталу (шляхом внесків коштів засновників до статутного капіталу);

2) залучення додаткового акціонерного капіталу (за допомогою повторної емісії та реалізації акцій);

3) безоплатну фінансову допомогу від юридичних осіб і держави (зокрема державним унітарним підприємствам, фінансово-промисловим групам тощо);

4) конверсію позикового капіталу у власний (зокрема обмін корпоративних облігацій на привілейовані акції);

5) кошти цільового фінансування, що надійшли на інвестиційні цілі;

6) інші зовнішні джерела (емісійний дохід, що утворюється при продажу акцій вище їх номінальної вартості).

У бухгалтерському обліку власний капітал підприємства містить різні за своїм економічним змістом, принципами формування та використання складові (рис. 1).

До складу власного капіталу належить інвестований капітал (який реінвестований власниками підприємства), накопичений капітал (який створений понад спочатку вкладений капітал засновниками підприємства) і вилучений капітал (який наявний у разі зменшення підприємством свого статутного капіталу). Інвестований капітал підприємства складається зі статутного капіталу, неоплаченого капіталу та додаткового капіталу. Накопичений капітал підприємства містить резервний капітал, нерозподілений прибуток, капітал у дооцінках. Вважається, що чим більша питома вага накопиченого капіталу, тим вища якість власного капіталу загалом.

Виходячи з вищезазначеного, можна стверджувати, що формування власного капіталу не завершується після реєстрації підприємства та початку здійснення ним господарської діяльності. Цей процес є безперервним, оскільки на протязі усієї своєї діяльності підприємство нарощує власний капітал через реінвестування чистого прибутку або зменшує його через непокритий збиток, формує відповідно до установчих документів резервний капітал, здійснює переоцінку майна через капітал у дооцінках, а також власниками підприємства може формуватися додатковий капітал, який вноситься вже після формування статутного зареєстрованого капіталу в розмірі відповідно до частки в зареєстрованому капіталі [25, с. 190].

Власному капіталу притаманні позитивні та негативні аспекти функціонування. До переваг власного капіталу відносять [6, с. 4; 21, с. 143; 26, с. 138]:

— простота залучення, адже рішення, пов'язані зі збільшенням власного капіталу (особливо за рахунок внутрішніх джерел його формування), приймаються

власниками та менеджерами підприємства без необхідності отримання згоди інших суб'єктів господарювання;

— висока здатність генерування прибутку у всіх сферах діяльності, адже при його використанні не потрібно оплачувати позиковий процент в усіх його формах;

— забезпечення фінансової стійкості розвитку підприємства, його платоспроможності в довгостроковому періоді, гарантування стабільного фінансового стану, а відповідно і зниження ризику банкрутства;

— самостійність прийняття управлінських рішень і збереження контролю власників над господарською діяльністю підприємства, оскільки для залучення власного капіталу із внутрішніх джерел не потрібна згода інших суб'єктів господарювання.

До недоліків власного капіталу відносять [6, с. 4; 21, с. 143; 26, с. 138; 27, с. 218—219]:

— обмеженість обсягу залучення, а отже, і можливостей істотного роз-

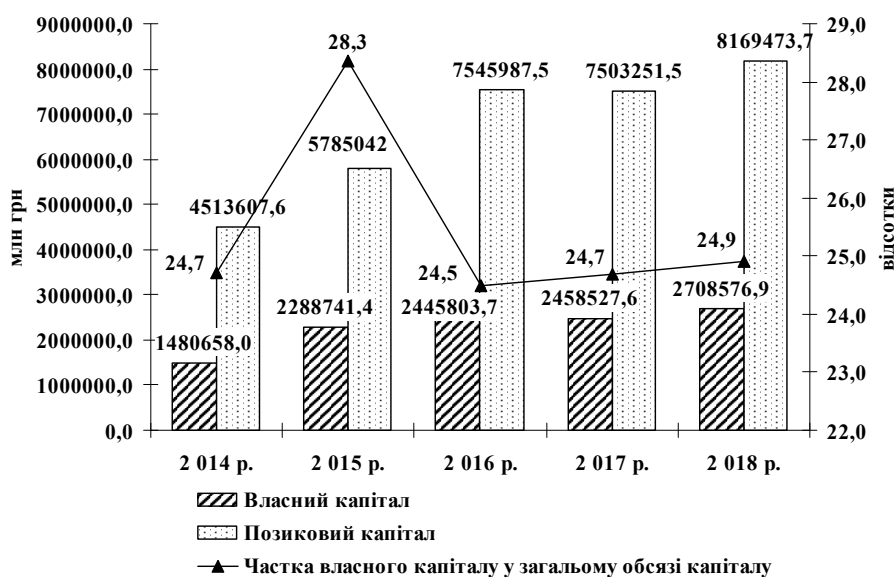

Рис. 2. Динаміка власного капіталу підприємств в Україні у 2014—2018 рр.

Джерело: складено авторами на основі [30].

ширення операційної та інвестиційної діяльності підприємства в періоди сприятливої кон'юнктури ринку на окремих етапах його життєвого циклу;

— складність у залученні та значний рівень витрат, пов'язаний з організацією емісії акцій та їхнім розміщенням, для підприємств у формі акціонерного товариства;

— втрата контролю над підприємством у формі акціонерного товариства діючими акціонерами, в зв'язку з чим виникають складнощі щодо оптимізації їхніх інтересів в отриманні дивідендів і задоволенні потреб підприємства у фінансуванні, а також ризик зміни стратегії розвитку;

— висока вартість у порівнянні з альтернативними позиковими джерелами формування капіталу, що пов'язано з вищим ризиком акціонерів підприємства у формі акціонерного товариства, порівняно з його кредиторами;

— відволікання власних коштів від господарського обороту підприємства;

— невикористана можливість приросту коефіцієнта рентабельності власного капіталу за рахунок залучення позикових коштів, оскільки за умов використання винятково власних коштів неможливим є перевищення фінансової рентабельності над економічною рентабельністю підприємства.

Формування власного капіталу підприємства має базуватися на певних принципах, які мають враховувати стратегічні завдання розвитку та розширеного відтворення капіталу, які відображені у таблиці 4.

Формування складових власного капіталу підприємств в Україні характеризується певною специфікою, обумовленою організаційно-правовими формами діяльності та формами власності суб'єктів господарювання, відповідно до чинного законодавства. Дану специфіку слід враховувати як при заснуванні підприємств, так і для забезпечення їхнього економічного розвитку у перспективі. Так, для державних комерційних підприємств визначено, що розмір їх статутного капіталу встановлюється уповноваженим органом, до сфери управління якого воно належить, а для комунальних унітарних підприємств розмір їх статутного капіталу визначається відповідною місцевою радою [29]. Для акціонерних товариств мінімальний розмір статутного капіталу становить 1250 мінімальних заробітних плат, виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєст-

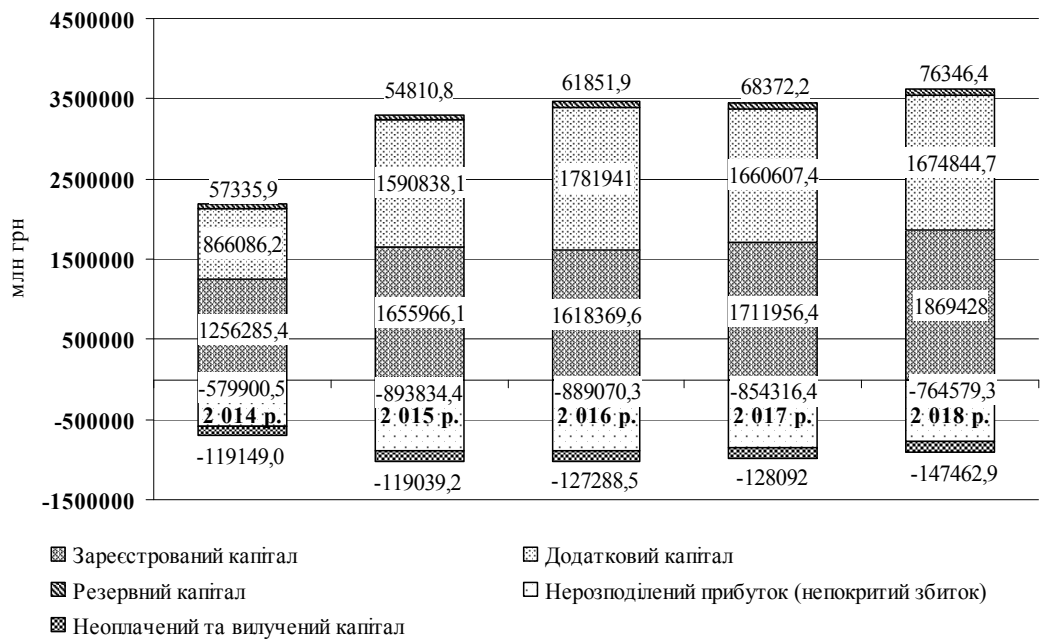

Рис. 3. Динаміка складових власного капіталу підприємств в Україні у 2014–2018 рр.

Джерело: складено авторами на основі [30].

рації) акціонерного товариства. Також для акціонерних товариств визначено необхідність формування резервного капіталу у розмірі не менше ніж 15% статутного капіталу товариства шляхом щорічних відрахувань від чистого прибутку товариства або за рахунок нерозподіленого прибутку. До досягнення встановленого статутом розміру резервного капіталу розмір щорічних відрахувань не може бути меншим ніж 5% суми чистого прибутку товариства за рік [3].

Особливістю формування власного капіталу підприємств в Україні в останні роки була його незначна частка у загальному обсязі капіталу (рис. 2).

Попри зростання обсягів власного капіталу вітчизняних підприємств протягом 2014–2018 рр., його частка у загальному обсязі капіталу складала в середньому 25,4%. Таким чином, більшість підприємств України мала залежність від позикового капіталу, а низька час-

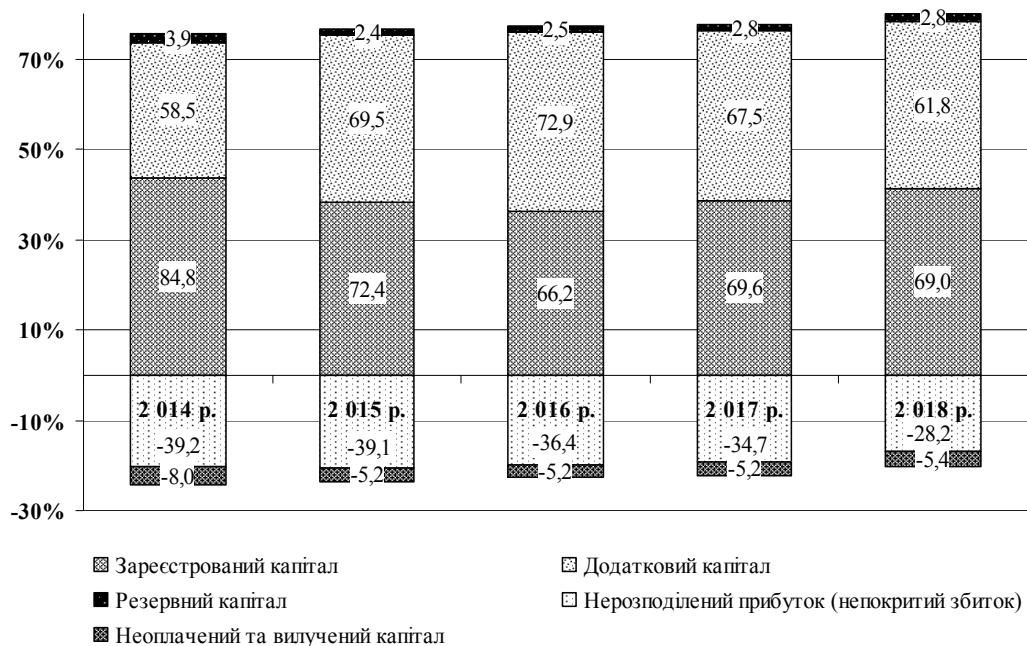

Рис. 4. Структура власного капіталу підприємств в Україні у 2014–2018 рр.

Джерело: складено авторами на основі [30].

тка власного капіталу призводила до втрати фінансової потужності, зростання фінансового ризику, зменшення незалежності від позикового капіталу, зниження ступеня маневреності та стійкості.

В останні роки в Україні найбільшими темпами зростає зареєстрований і додатковий капітал підприємств, що пов'язано із створенням нових суб'єктів господарювання, а також здійсненням додаткових внесків власників у капітал діючих підприємств. Негативною тенденцією було накопичення вилученого та неоплаченого капіталу вітчизняних підприємств (рис. 3).

Структура власного капіталу підприємств України в останні роки показує, що найбільшу питому вагу займає зареєстрований капітал — у середньому 72,4%, а найменшу — резервний капітал (в середньому 2,9% при нормативі для господарських товариств 15% від статутного капіталу). Тобто здебільшого підприємства України не дотримувалися законодавства щодо обов'язкового формування резервного капіталу. Негативною тенденцією, яка спостерігалася у структурі власного капіталу, була значна частка непокритого збитку, яка значно зменшувала його величину (рис. 4).

Проведений аналіз засвідчив, що підприємства в Україні неефективно використовують власний капітал і не можуть знайти оптимальну структуру капіталу. Саме тому більшість вітчизняних суб'єктів господарювання мають непокритий збиток. Для уникнення такої ситуації в майбутньому необхідно своєчасно проводити аналіз власного капіталу, який дозволить на ранній стадії виявити сигнали негативного впливу його динаміки й структури на результати функціонування підприємства та розробити пріоритетні шляхи подальшого розвитку в напрямі підвищення рівня прибутковості.

ВИСНОВКИ

Власний капітал формує основу діяльності кожного підприємства та забезпечує його подальшу фінансову стійкість. Пріоритетна роль власного капіталу в економічному розвитку підприємства та в забезпеченні задоволення інтересів держави, власників і персоналу визначає його як головний об'єкт фінансового менеджменту на мікрорівні, а забезпечення ефективного його формування належить до найбільш відповідальних завдань фінансового менеджменту.

Динаміка власного капіталу підприємства є найважливішим показником рівня ефективності його господарської діяльності. Здатність власного капіталу до самозростання високими темпами характеризує високий рівень формування та ефективного розподілу прибутку підприємства, здатність підтримувати фінансову рівновагу за рахунок внутрішніх джерел. Водночас зниження обсягу власного капіталу є, як правило, наслідком неефективної, збиткової діяльності підприємства. В останні роки в Україні динаміка власного капіталу позитивна, проте його структура неоптимальна, адже наявність значної частки непокритого збитку значно зменшує його величину.

В умовах нестабільної економіки, для збереження стійкості розвитку діяльності, підприємствам необхідно приділяти більше уваги ефективному формуванню власного капіталу, адже грамотне управління джерелами його формування дозволить проаналізувати виникнення, стан і застосування, а також привести істотні пропозиції для прийняття виважених управлінських рішень.

Література:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності": затв. Наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. Дата оновлення: 23.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 01.06.2020).

2. Концептуальна основа фінансової звітності: затв. Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського об-

ліку від 01.09.2010 р. № 929_009. Дата оновлення: 01.09.2010. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009 (дата звернення: 01.06.2020).

3. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI. Дата оновлення: 23.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17> (дата звернення: 01.06.2020).

4. Горбатенко А.А. Особливості формування власних фінансових ресурсів підприємств в Україні. Економічний вісник Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди. 2010. Вип. 15/1. С. 195—201.

5. Дивина Л.Э. Особенности формирования собственного капитала организации. Экономика. Управление. Право. 2015. № 5 (62). С. 3—5.

6. Шура Н.О., Шатило М.В. Європейський погляд на категорію "власний капітал" підприємства та його складові. Агросвіт. 2015. № 7. С. 50—54.

7. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник / за ред. Ф.Ф. Бутинця. 8-е вид., доп. і перероб. Житомир: Рута, 2009. 912 с.

8. Вівчар О.Й., Саварин В.М. Власний капітал як фінансове джерело функціонування підприємства. Науковий вісник НАТУ України. 2009. Вип. 19.5. С. 146—150.

9. Самойлова Т.А. Джерела формування фінансового капіталу підприємства. Облік і фінанси АПК. 2011. № 1. С. 169—174.

10. Безкоровайна Л.В. Особливості обліку власного капіталу на підприємствах. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 4. С. 950—954.

11. Максимова В.Ф. Бухгалтерський облік: підручник для студ. вищих навч. закл. спец. 6.050100 "Облік і аудит". Одеса: ОНЕУ, 2012. 670 с.

12. Сопко В.В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2006. 526 с.

13. Городня Т.А. Сучасна стратегія управління капіталом підприємства. Науковий вісник НАТУ України. 2008. Вип. 18 (10). С. 250—253.

14. Іщенко Я.П., Галайда Л.В. Теоретичні основи формування власного капіталу підприємства. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2015. Вип. 15 (1). С. 146—148.

15. Королюк Т. М. Облік власного капіталу й аналіз його впливу на інвестиційну привабливість акціонерних товариств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.04. Київ, 2005. 22 с.

16. Липская А.О. Основные подходы к определению "собственный капитал" как учётной категории. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2015. Вип. 11. С. 287—292.

17. Рыжкова К.А. Формирование инновационного подхода к определению экономической сущности собственного капитала акционерной организации. Финансовая аналитика: проблемы и решения. 2012. № 5 (95). С. 51—57.

18. Баймуханова С.Б. Механизм формирования собственного капитала. Известия Иссук-Кульского форума бухгалтеров и аудитором стран центральной Азии. 2016. № 1 (12). С. 171—176.

19. Олександренко І.В. Управління власним капіталом підприємства. Економічний форум. 2016. № 3. С. 211—216.

20. Ногіна С., Шумікін С., Костянян С. Аналіз структури і функцій власного капіталу підприємства. Економічний аналіз. 2012. Вип. 10. Ч. 3. С. 346—349.

21. Рубаха М.В., Овчар О.А. Теоретичні аспекти політики управління власним капіталом підприємства. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2015. Т. 20. Вип. 3. С. 142—145.

22. Салтанова А.Г. Развитие учетно-аналитического обеспечения управления собственным капиталом в сельскохозяйственных организациях: дисс. ... канд. екон. наук: 08.00.12. П. Персиановский, 2015. 177 с.

23. Рудика В.І., Сукрушева Г.О., Гонтар Т.Ю. Теоретична сутність категорії "власний капітал підприєм-

ства". Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип. 17. С. 436—439.

24. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затв. Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. Дата оновлення: 29.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (дата звернення: 25.05.2020).

25. Райтер Н.І., Івасів О.С. Власний капітал як основа здійснення господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Бізнес-навігатор. 2018. Вип. 1 (2). С. 188—192.

26. Володько О.В. Совершенствование механизма формирования капитала как необходимое условие устойчивого развития предприятия. Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Серія: Економіка. 2010. Вип. 15. С. 135—144.

27. Рыжкова К.А. Эволюция концепций формирования собственного капитала акционерного общества с позиции способов оценки его элементов. Экономика и управление в XXI веке: тенденции развития. 2011. № 3. С. 217—222.

28. Рыжкова К.А. Теоретико-методологические аспекты формирования собственного капитала акционерной компании. Научные итоги года: достижения, проекты, гипотезы. 2011. № 1—2. С. 234—239.

29. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Дата оновлення: 02.04.2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 01.06.2020).

30. Діяльність суб'єктів господарювання 2018: стат. збірник / за ред. М. Кузнецової. Київ: Державна служба статистики України, 2019. 162 с.

References:

1. Ministry of Finance of Ukraine (2013), "National Accounting Regulation (Standard) 1 "General Financial Reporting Requirements", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (Accessed 10 June 2020).

2. International Accounting Standards Board (2010), "Conceptual basis of financial reporting", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009 (Accessed 10 June 2020).

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2008), The Law of Ukraine "About joint-stock companies", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17> (Accessed 10 June 2020).

4. Horbatenko, A. A. (2010), "Features of formation of own financial resources of the enterprises in Ukraine", *Ekonomichnyj visnyk Pereiaslav-Khmel'nyts'koho DPU imeni Hryhoriia Skovorody*, vol. 15/1, pp. 195—201.

5. Divina, L. Je. (2015), "Features of the formation of equity of the organization", *Jekonomika. Upravlenie. Pravo*, vol. 5 (62), pp. 3—5.

6. Shura, N. O. and Shatylo, M. V. (2015), "European view on the category of "equity" of the enterprise and its components", *Ahrosvit*, vol. 7, pp. 50—54.

7. Butynets', F. F. (2009), *Bukhhalters'kyj finansovyj oblik [Financial accounting]*, Ruta, Zhytomyr, Ukraine.

8. Vivchar, O. J. and Savaryn, V. M. (2009), "Equity as a financial source of enterprise operation", *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 19.5, pp. 146—150.

9. Samojlova, T. A. (2011), "Sources of formation of financial capital of the enterprise", *Oblik i finansy APK*, vol. 1, pp. 169—174.

10. Bezkorovajna, L. V. (2015), "Features of accounting for equity in enterprises", *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, vol. 4, pp. 950—954.

11. Maksymova, V. F. (2012), *Bukhhalters'kyj oblik [Accounting]*, ONUE, Odessa, Ukraine.

12. Sopko, V. V. (2006), *Bukhhalters'kyj oblik v upravlinni pidpriemstvom [Accounting in enterprise management]*, KNUE, Kyiv, Ukraine.

13. Horodnia, T. A. (2008), "Modern capital management strategy of the enterprise", *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 18 (10), pp. 250—253.

14. Ischenko, Ya. P. and Halajda, L. V. (2015), "Theoretical bases of formation of own capital of the enterprise", *Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu*. Serii: Ekonomichni nauky, vol. 15 (1), pp. 146—148.

15. Koroliuk, T. M. (2005), "Development of accounting and analytical support for equity management in agricultural organizations", Ph.D. Thesis, Accounting, analysis and audit, *Derzhavna akademiia statystyky, obliku ta audytu Derzhkomstatu Ukrainy*, Kyiv, Ukraine.

16. Lipskaja, A. O. (2015), "The main approaches to the definition of "equity" as an accounting category", *Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Serii: Ekonomika i menedzhment, vol. 11, pp. 287—292.

17. Ryzhkova, K. A. (2012), "Formation of an innovative approach to determining the economic nature of equity of a joint-stock organization", *Finansovaja analitika: problemy i reshenija*, vol. 5 (95), pp. 51—57.

18. Bajmuhanova, S. B. (2016), "Mechanism for the formation of equity", *Izvestija Issyk-Kul'skogo foruma buhgalterov i auditorov stran central'noj Azii*, vol. 1 (12), pp. 171—176.

19. Oleksandrenko, I. V. (2016), "Enterprise equity management", *Ekonomichnyj forum*, vol. 17, pp. 436—239.

20. Nohina, S. Shumikin, S. and Kostanian, S. (2012), "Analysis of the structure and functions of equity of the enterprise", *Ekonomichnyj analiz*, vol. 10, no. 3, pp. 346—349.

21. Rubakha, M. V. and Ovchar, O. A. (2015), "Theoretical aspects of enterprise equity management policy", *Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu*. Serii: Ekonomika, vol. 3, no. 20, pp. 142—145.

22. Saltanova, A. G. (2015), "Development of accounting and analytical support for equity management in agricultural organizations", Ph.D. Thesis, Accounting, statistics, Don State Agrarian University, P. Persianovskij, Russia.

23. Rudyka, V. I. Sukrusheva, H. O. and Hontar, T. Yu. (2017), "Theoretical essence of the category "equity of the enterprise", *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, vol. 17, pp. 436—239.

24. Ministry of Finance of Ukraine (1999), "Instructions on the application of the Chart of Accounts for accounting of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (Accessed 10 June 2020).

25. Rajter, N. I. and Ivasiv, O. S. (2018), "Equity as a basis for economic activity of agricultural enterprises", *Biznes-navihator*, vol. 1 (2), pp. 188—192.

26. Volod'ko, O. V. (2010), "Improving the mechanism of capital formation as a necessary condition for the sustainable development of the enterprise", *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiia"*. Serii: Ekonomika, vol. 15, pp. 135—144.

27. Ryzhkova, K. A. (2011), "The evolution of the concepts of formation of joint stock company equity from the perspective of ways to evaluate its elements", *Jekonomika i upravlenie v XXI veke: tendencii razvitija*, vol. 3, pp. 217—222.

28. Ryzhkova, K. A. (2011), "Theoretical and methodological aspects of the formation of equity capital of a joint stock company", *Nauchnye itogi goda: dostizhenija, proekty, gipotezy*, vol. 1—2, pp. 234—239.

29. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "Commercial Code of Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (Accessed 10 June 2020).

30. State Statistics Service of Ukraine (2019), *Diial'nist' sub'ektiv hospodariuvannia 2018: statystychnyj zbirnyk [Activities of business entities 2018: Statistical publication]*, State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.06.2020 р.